

Правонаступництво України і країн Балтії: порівняльний аналіз

Зінченко Олена Володимирівна*

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Харків, Україна

*e-mail: lenazin@ukr.net

Анотація

На початку 1990-х рр. Україна та країни Балтії здобули незалежність. Це поставило їх перед необхідністю обрання правонаступності – радянських чи дорадянських республік. Україна успадкувала конституції СРСР 1918–1978 рр., а країни Балтії – республік, що існували до їхньої окупації 1940 р. Такий підхід до вирішення проблеми призвів Україну та країни Балтії до протилежних результатів всебічного розвитку. Порушена тема є надто актуальною, оскільки обрання Україною правонаступництва радянських конституцій 1918–1978 р. виявилось руйнівним чинником державності. Мета дослідження даної проблеми полягає у виявленні особливостей правонаступництва України. Для її досягнення було використано основні закони СРСР 1918–1978 рр., а також наукові методи та принципи дослідження. Основним із них став порівняльний аналіз предмету дослідження, що склав стрижень досягнення поставленої мети. Саме його застосування сприяло виявленню відмінностей в обранні Україною та країнами Балтії правонаступництва після набуття ними незалежності, її особливостей та практичних наслідків. Встановлення причинно-наслідкових зв'язків між процесами забезпечили принципи детермінізму та ретроспективного аналізу. Системний метод сприяв розгляду України та країн Балтії як рівнозначних одиниць, відповідно до вимог якого було сформульовано мету дослідження. Використання принципу історизму дало змогу розкрити значення процесів у контексті різних епох. Метод об'єктивності, разом із принципом історизму, сприяли уникненню традиційних у радянській науці оцінок подій, фактів, державних устроїв тощо. Структурно-комплексний метод класифікації, нормативно-правовий підхід, принципи аналогії та логічний аналіз надали можливість розподілити конституції різних держав та епох на окремі групи, виявити їх значення у досліджуваному процесі, сформулювати загальні висновки, визначити радикальну протилежність вирішення Україною та країнами Балтії проблеми правонаступності та їх конкретні результати стратегічного характеру. Результатами дослідження є досягнення цілі статті та вирішення поставленої задачі. Висновок полягає у виявленні контрастної ситуації.

Ключові слова: правонаступництво; Україна; Латвія; Литва; Естонія.

Succession of Ukraine and the Baltic States: Comparative Analysis

Olena V. Zinchenko*,
Yaroslav Mudryi National Law University
Kharkiv, Ukraine
*e-mail: lenazin@ukr.net

Abstract

In the early 1990s, Ukraine and the Baltic states gained independence. This put them in front of the need to choose the succession – the Soviet or pre-Soviet republics. Ukraine inherited the Constitution of the USSR of 1918-1978, the Baltic States – the republics that existed before their occupation in 1940. This approach to solving the problem led Ukraine and the Baltic States to the opposite results of comprehensive development. The raised topic appears to be too relevant, as Ukraine’s election of the successor to the Soviet constitutions of 1918-1978 proved to be a destructive factor of statehood. The purpose of the study is to identify the features of the succession of Ukraine. To achieve it, the Basic Laws of the USSR of 1918-1978, as well as scientific methods and principles of research were used. The main of them was a comparative analysis of the subject of study, which was the core of achieving this goal. It was its application that helped to identify differences in the choice of succession between Ukraine and the Baltic States after gaining independence, its features and practical consequences. The principles of determinism and retrospective analysis ensured the establishment of causal relationships between processes. The systematic method facilitated the consideration of Ukraine and the Baltic States as equivalent units, in accordance with the requirements of which the research problem was formulated. The use of the principle of historicism made it possible to identify the significance of processes in the context of different epochs. The method of objectivity, coupled with the principle of historicism, helped to avoid the traditional Soviet science assessments of events, facts, government, and so on. Structurally complex method, classifications, normative-legal approach, principles of analogy and logical analysis made it possible to divide the constitutions of different states and epochs into separate groups, to reveal their significance in the studied process, to formulate general conclusions, to establish radical opposition to Ukraine and Baltic countries and identify their specific strategic results. The results of the study are the achievement of the purpose of the article and the solution of the problem. The conclusion is to identify a contrasting situation with its features as a consequence of the different succession of Ukraine and the Baltic States.

Keywords: succession; Ukraine; Latvia; Lithuania; Estonia.

Вступ

Процес правонаступництва відбувався у світі в середині та наприкінці ХХ ст. у вигляді двох хвиль – антиколонізаційної та декомунізаційної. Антиколонізаційна хвиля охопила низку країн різних континентів: Канаду, Австралію, країни Південної Азії й надзвичайно широко – народи африканського континенту. У пропонованій статті характер цього правонаступництва не розглядається. Другу хвилю правонаступництва складав процес декомунізації країн «світової соціалістичної системи», а також республік колишнього СРСР. Особливий інтерес складають у даному питанні правонаступництво прибалтійських країн – Латвії, Литви та Естонії, а також України. Перші успадкували конституційний устрій доокупаційного періоду й досягли визнаних міжнародною спільнотою успіхів у розвитку своєї державності, економіки, культури та міжнародної співпраці. Україна ж здійснила правонаступництво цілої низки радянських конституцій, що відразу ж загальмувало її всебічний розвиток. І лише у січні 2018 р. до Верховної Ради України був внесений законопроект щодо зміни правонаступництва Української Народної Республіки [1]. Головне науково-експертне управління розглянуло поданий законопроект, яким пропонувалось визнати правонаступництво України щодо Української Народної Республіки, а також визнати факт окупації території України впродовж 1921–1991 рр. У проекті передбачалось також визнати, що Україна не є відповідальною за злочини, скоєні тоталітарним комуністичним режимом у період окупації її території з 18 березня 1921 р. по 23 серпня 1991 р., а також встановити, що Російська Федерація як правонаступниця колишнього СРСР є винною у злочинах, скоєних проти українців тоталітарним комуністичним режимом у період окупації території України з 18 березня 1921 р. по 23 серпня 1991 р. Прогнозувалось, що прийняття законопроекту надасть змогу забезпечити повноцінний державний суверенітет України, подолати наслідки її окупації, а також посилить консолідацію української нації, забезпечить відновлення її історичної пам'яті, традицій та культури. Головне науково-експертне управління вважало, що питання правонаступництва України є складним і не до кінця розв'язаним [2]. Тим не менш, законопроект ним не було підтримано, бо управління вважало, що закладений у ньому виключно ідеологічний підхід не враховує потенційних правових наслідків, пов'язаних з юридичним фактом визнання України правонаступницею Української Народної Республіки, а також не узгоджується з нормами конституційного законодавства України та міжнародного права, зокрема в частині правового регулювання правонаступництва держав і міжнародно-правового режиму окупації.

Надзвичайна теоретична й практична значущість даної проблеми яскраво ілюструється порівнянням її з правонаступництвом держав Балтії – Латвії, Литви та Естонії, які виявились епіцентром політичної напруги, що ініціювала процес розвалу СРСР. Саме у прибалтійських республіках раніше, аніж в інших складових частинах Радянського Союзу, збудилися національні почуття. На пострадянському просторі країни Балтії повніше за інших реалізували побудову капіталізму й увійшли до складу ЄС та НАТО, перетворившись на суб'єктів міжнародних відносин.

Проблема правонаступності України у порівнянні з правонаступництвом країн Балтії виявляється вкрай актуальною, по-перше, в контексті науки міжнародного права; по-друге, з точки зору забезпечення національних інтересів; по-третє, встановлення, усвідомлення і спробах виправлення допущених історичних помилок, усунення обумовлених ними негативних наслідків багатопланового характеру; по-четверте, у зв'язку з різними підходами до цього процесу істориків та правознавців.

На сьогодні дуже багато проблем правового та суспільно-політичного характеру так чи інакше можна пов'язати або розглядати як наслідки вдалого (чи невдалого) вибору правонаступництва, серед яких: переосмислення ідеї верховенства права та його меж у контексті сучасних викликів [3]; причини порушення прав людини, виклики прав і свобод людини в Україні, збідніння населення України та фізична небезпека у зв'язку із близькістю до зони бойових дій [4]; життєва важливість усвідомлення народом свого місця та ролі в правових та політичних процесах сучасності та питання правотворчого процесу в Українській Народній Республіці як історичного прикладу [5; 6]; питання, пов'язані з декомунізацією в Україні, наслідки тривалого панування в Україні комуністичного тоталітарного режиму до 1991 р. [7].

Огляд літератури

Вчені низки країн торкалися різних аспектів проблеми, пов'язаної з проголошенням незалежності та результатами виходу країн Балтії із складу СРСР, висновки яких істотно відрізнялись своєю спрямованістю.

Так, О. Никоара, звертаючи увагу на причини успішності «Співочої» революції в Естонії, коріння яких існували ще у дорадянські часи, називає СРСР «гнобителем», підкреслює, що «Балтійські народи Естонії, Литви та Латвії отримали визнання завдяки успішному використанню культурного інструменту, співу фольклорних пісень, щоб колективно протестувати проти свого спільного радянського гнобителя влітку 1988 року, що передувало розпаду Радянського Союзу...» [8].

Балтійські автори І. Бірка та А. Лсе [9], А. Сттранга [10], Р. Мізіунас, Р. Таагапера [11], Ж. Баніоніс [12], М. Граф [13] констатували окупацію країн Балтії в 1940 р., жорстокі репресії проти їх населення. На подібних позиціях стояли американські та західноєвропейські дослідники Ж. Дрейфілдс [14], Х. Хоуп [15], З. Кружевський [16], Дж. Хидден [17], Дж. Рислякі [18], А. Лайвен [19].

Представники Росії А. Бредіхін [20], А. Ситін [21], В. Воротніков [22] відкидали факт окупації Латвії, Литви та Естонії, посилаючись на рішення парламентів та договори, у вступі їх в НАТО вбачали загрозу Росії, говорили про всебічну дискримінацію російськомовного населення, вишукували всілякі різноманітні «вади» державного розвитку балтійських країн. В Україні А. Ю. Іванова [23] звинувачувала прихильників скасування закону про правонаступництво Україною УРСР, вбачала в цьому активну політизацію української історії, здатну викликати правовий хаос, називала її грою напередодні виборчого марафону. Її різною мірою підтримували С. Дацюк [24], А. Чорноморець [25], Г. Папакін [26]. Автори вважали Україну 1991 р. і значною мірою сьогоднішню не готовою до правонаступництва УНР, а в націоналістичному проєкті 2018 р. вбачали потенційний правовий хаос. У той же час ані в зарубіжній, ані у вітчизняній науці не виходили друком праці, присвячені порівняльному аналізу правонаступництва України і країн Балтії. Спроба усунення такої прогалини і становить *мету* пропонованої статті, яка полягає у виявленні особливостей правонаступництва України шляхом порівняння його з правонаступництвом країн Балтії.

Матеріали та методи

У ході дослідження було використано цілий комплекс нормативно-правових актів, конституцій, декларацій, експертних висновків, наукових праць правознавців, істориків та інтернет-ресурсів із застосуванням різних теоретичних і загальнонаукових методів.

Зокрема, за допомогою методу правового дослідження сформульовано мету, об'єктивно описано ситуацію, в межах якої вирішувались практичні й теоретичні завдання, а також визначено процедуру та перелік операцій, які необхідно було здійснити для досягнення поставленої мети.

З використанням загальнонаукового методу проаналізовано процес правонаступництва, що пов'язаний з основними законами щонайменше шести Прибалтійських держав – три до окупації 1940 р. і три пострадянського періоду, а також конституцій УРСР та СРСР. Це зумовило необхідність вдаватися до особливого методу – конституційно-правового дослідження.

Основним у нашому дослідженні став порівняльно-правовий метод, який полягає у зіставленні різних державних і правових систем, інститутів, категорій з метою виявлення рис подібності або відмінності між ними. За його допомогою виявлено відмінності в обранні Україною та країнами Балтії правонаступництва після набуття незалежності, її особливості та практичні наслідки.

Системний метод сприяв розгляду України та країн Балтії як рівнозначних одиниць. Використання принципу історизму дало змогу розкрити значення процесів у контексті різних епох, правову природу конституцій цих країн, а також їх зміст та значення. Метод об'єктивності, разом з принципом історизму, дозволили уникнути традиційних у радянській науці оцінок подій, фактів, державних устроїв тощо.

Структурно-комплексний метод, класифікації, нормативно-правовий підхід, принципи аналогії та логічний аналіз надали можливість розподілити конституції різних держав та епох на окремі групи, розкрити їх значення у досліджуваному процесі, сформулювати загальні висновки, встановити протилежність вирішення Україною та країнами Балтії проблеми правонаступництва й визначити їх конкретні результати стратегічного характеру. За допомогою методу альтернатив виявлено точки зору різних груп дослідників щодо змісту процесу правонаступництва – українських, прибалтійських держав та зарубіжних.

Результати та обговорення

Правонаступництво України, його особливості та наслідки

Під правонаступництвом у міжнародному праві розуміється перехід прав та обов'язків від одного суб'єкта міжнародних правовідносин до іншого у випадку припинення існування першого або зміни суверенітету над його територією. У правонаступництві виділяють два основних суб'єкти: державу-попередника і державу-правонаступника. Виділяється правонаступництво міжнародних договорів, державного майна, обов'язки тощо. Воно буває трьох видів: повне, часткове і «табула раса», що характеризується різними правами. Існує й «континуїтет», який відповідає, що одна держава є продовжувачем іншої [27, с. 1–3].

Набуття Україною незалежності у 1991 р. поставило її перед вибором правонаступництва УНР чи УРСР. Фактична та юридична Конституції УНР співпадали, сприяючи громадському розвитку. Конституція УНР не передбачала запровадження пов'язаних із усіма трьома революціями «рад», знищення будь-яких класів, націоналізації засобів виробництва, здійснення соціалістичної революції у своїй країні чи за її межами, а верховний орган республіки іменувала «Всенародними зборами» [28]. Усе це яскраво і не двозначно підкреслювало курс УНР до європей-

ських цінностей кінця XIX – початку XX століть, тобто до побудови буржуазної держави. Однак вибір упав не на правонаступність УНР, чому існували об'єктивні і суб'єктивні причини. «На початку 1990-х років ані наукове, ані політико-правове середовище, – констатувала А. Ю. Іванова (A. Y. Ivanova), – виявились не готовими надати професійних юридичних оцінок історико-правовим реаліям українського державного будівництва» [23]. А тим більше вирішити це питання не могли виборці. Було встановлено правонаступництво УРСР. 1990-й рік виявився роком підготовки розвалу (розпаду) СРСР. 26 квітня Президент СРСР М. Горбачов (M. Gorbachov) підписав Закон СРСР «Про розмежування повноважень між Союзом РСР та суб'єктами федерації», ст. 2 якого декларувала право виходу із СРСР кожної союзної республіки [29]. Виходячи з цього, Верховна Рада УРСР 16 липня 1990 р. проголосила державний суверенітет [30], 24 серпня 1991 р. ухвалила Постанову «Про проголошення незалежності України» [31] та «Акт проголошення незалежності України» [32].

12 вересня 1991 р. був ухвалений Закон про правонаступництво України [33]. Статті 1–4 цього Закону декларували, що від моменту проголошення незалежності України «вищим органом державної влади України є Верховна Рада України у депутатському складі Верховної ради Української РСР», до прийняття нової конституції України на її території «діє Конституція (Основний Закон) Української РСР» закони та акти, які не суперечать незалежності, а також сформовані на підставі Конституції УРСР органи державної влади, управління, прокуратури, судів [33]. У статтях 5–9 йшлося про вирішення таким же способом питання території України, її кордонів, виконання зобов'язань по міжнародним договорам, обслуговуванні зовнішнього боргу, збереження прав людини, збереження, набуття та втрати громадянства [33]. Із такого підходу до правонаступності України витікало питання про реалістичність радянської конституційної системи. Відомо, що у разі незбігу фактичної та юридичної конституцій конституційна система є фіктивною, не відповідає реальної дійсності. Розбіжність же між фактичною та юридичною конституціями негативно впливає на громадські відносини, дестабілізує правову систему й перетворює її на малоефективну [34, с. 94]. По-перше, фіктивність усіх радянських конституцій 1918–1978 рр. полягала у тому, що фактично вони були не основними законами, які врегульовують функціонування державного механізму, а представляли собою партійні програми, які законодавчо відображали стратегічні завдання зовнішньої політики більшовицької партії – здійснення світової пролетарської революції. Конституція Російської Федерації 1918 р. у ст. 3 гл. 2 проголошувала перемогу соціалізму в усіх країнах, запровадження соціалістичної організації суспільства

своїм основним завданням: «Радянська влада піде твердо шляхом аж до повної перемоги міжнародного повстання проти ярма капіталу» [35, с. 5–6] (Тут і далі переклад наш. – О. З.). Ці положення знайшли повне відображення в основних законах інших радянських республік. Конституція Білорусії від 4 лютого 1919 р. буквально повторювала текст ст. 3 російської конституції [36]. Конституція УРСР 1919 р. у ст. 3 висувала основним завданням об'єднання з існуючими соціалістичними республіками «для спільної боротьби за перемогу світової комуністичної революції» [37, с. 141].

Конституції Азербайджану від 19 травня 1921 р. [38, с. 232], Вірменії – від 2 лютого 1922 р. [39, с. 259], Грузії – від 22 лютого 1922 р. [40, с. 275] визнавали ці країни учасниками міжнародної соціалістичної революції. Основний закон Закавказької Федеративної Радянської Республіки від 13 грудня 1922 р. також висував ґрунтовно сформульоване завдання – здійснення світової революції [41, с. 307]. Конституція СРСР від 31 січня 1924 р. цілком відверто говорила про намір перетворити СРСР на плацдарм здійснення світової пролетарської революції й об'єднання трудящих усіх країн на Світову Соціалістичну Радянську республіку. При цьому герб СРСР зображав серп і молот на земному шарі із закликком пролетарів до об'єднання з метою оволодіння всім світом [42, с. 231, 244]. Конституція УРСР 1929 р. констатувала визнання викладених у попередніх Конституціях завдань [43, с. 273–274]. Конституції СРСР 1936 р. та УРСР 1937 р., у зв'язку із зміною міжнародної ситуації, опустили відкриті декларації щодо намірів здійснення світової революції, але залишили їй попередні символи – герби та заклики до єднання пролетарів усіх країн [44, с. 363–382]. Конституція 1977 р. констатувала, що СРСР зберігає «спадковість ідей і принципів першої радянської Конституції 1918 р., Конституції СРСР 1924 р. та Конституції 1936 р.» [45, с. 15–16]. Стаття 169 Конституції СРСР 1977 р. успадковувала і символи: державний герб СРСР та заклики пролетарів усього світу до єднання [45, с. 167]. Таким же чином Конституція УРСР 1978 р. декларувала спадковість «ідей та принципів Конституцій УРСР 1919, 1929, 1937 рр. і Конституції СРСР 1977 р.», зберігаючи і відповідні символи [45, с. 638, 668]. Конституція СРСР 1977 р. проголосила СРСР загальнонародною державою, залишаючи в минулому «диктатуру пролетаріату», й одночасно констатувала, що «керівною і спрямовуючою силою радянського суспільства, ядром його політичної системи, державних і громадських організацій є Комуністична партія Радянського Союзу», що цілковито закреслювало смисл «загальнонародної держави» [45, т. 1, 6, с. 635].

Таким чином, після жовтня 1917 р. теоретичне й практичне прагнення більшовицької партії до здійснення світової пролетарської революції

відображалось не тільки в чисто партійних програмах, але й юридично фіксувалось в усіх без винятку основних законах СРСР та окремих республік. Характер декларацій і положень щодо світової пролетарської революції як доконечної мети зовнішньополітичної стратегії КПРС, ступінь відвертості, широти та чіткості формулювання цих завдань залежали від внутрішнього та міжнародного положення СРСР.

Фіктивність конституцій 1918–1978 рр., глибоко проникнувши у свідомість правлячих кіл та народу, продовжувала справляти визначальний вплив на їх ставлення до юридичної Конституції 1996 р., перетворюючи на гальмо розвитку основоположних громадських відносин із надзвичайною політизацією конституційного ладу та різким розходженням слів політиків з практикою. Цьому сприяла відсутність ефективної демократичної опозиції, панування у Верховній Раді комуністичної більшості («239») до 2000 р., обрання на посаду перших двох президентів членів ЦК КПУ та КПРС (Л. М. Кравчука (L. M. Kravchuk) та Л. Д. Кучми (L. D. Kuchma). Незначна частина населення здійснювала спроби протестувати проти гальмування соціально-політичного прогресу із зростаючою потугою, про що яскраво свідчать три «Майдани»: «Революція на граніті» 2–17 жовтня 1990 р., «Помаранчева революція» 22 листопада 2004 р. – 23 січня 2005 р.; «Євромайдан» – «Революція гідності» (листопад 2013 – лютий 2014 рр.). Однак принесені жертви не змогли змінити ситуацію. За таких умов злиття номенклатурної й професійної злочинності викликало розквіт корумпованості владних структур усіх рівнів, руйнування економіки та державності, постійно зростаючу убогість населення та його різке скорочення, а також втрату Криму та війну у Донбасі. Ставало вкрай проблематичним уведення в рамки законності діяльності державних органів, функціонування економіки та забезпечення рівня добробуту населення, а декларації про прагнення України увійти до складу ЄС та НАТО виявились безперспективними.

За такої ситуації майже три десятиліття не виникало питання щодо правонаступництва України. І лише 22 січня 2018 р. 8 позафракційних депутатів внесли до Верховної Ради законопроект – «Закон України про правонаступництво України від Української Народної Республіки» [1]. Законопроект переслідував мету визначити правонаступництво стосовно Української Народної Республіки, закріпити статус СРСР як держави-окупанта, звинуватити Російську Федерацію у здійсненні у період окупації злочинів проти українського народу і вимагати за них компенсації [1]. Така позиція підтверджувалась й О. Тягнибоком (O. Tyahnybok) [1]. А. Ю. Іванова (A. Y. Ivanova) ж вважає викладені у законопроекті ідеї необдуманими, неаргументованими, які ведуть до правового хаосу. Вона констатує, що Законом України від 12 вересні

1991 р. відрегульовано формально-юридичні елементи правонаступництва в частині складу українського законодавства щодо громадянства України, системі органів влади та управління, її участі в міжнародних договорах, державних кордонах сучасної України та обслуговування державного боргу [23]. На думку А. Ю. Іванової (А. Y. Ivanova), понад чверть століття знадобилось, для «зміни світоглядних орієнтирів частини населення, яка сьогодні відмовляється бачити себе у пострадянській системі координат і чітко артикулює своє небажання іменуватись спадкоємцем і продовжувачем радянської традиції» [23]. До цього вона додавала, що до кінця 2017 р. не мали місця ані професійні дискусії, ані альтернативні оцінки правонаступництва УНР, які є відсутніми й сьогодні [23]. Г. Папакін (G. Papakin) також підкреслював, що питання спадковості активів новітнього державотворення практично не висувалось [26]. С. Дацюк (S. Datsyuk) відмічав неготовність України в політико-організаційному й теоретико-інтелектуальному плані вирішувати це питання [24]. На його погляд, самостійність України на початку ХХ ст. існувала як міф невеликого прошарку українського суспільства, який численно не домінував, не мав інтелектуальної могутності й не був організаційно обґрунтованим, звідкіля й витікали усі біди та поразки [24]. С. Дацюк доходив висновку про те, що націоналістичний міф не складає найкращого засобу протистояння більшовицько-імперській Росії будівництву України майбутнього [24]. А. Чорноморець (A. Chornomorets) наполягав на викиданні націоналістичних думок у «сміттєву яму», на необхідності націоналістів говорити однією мовою із сучасниками й формувати програму державного будівництва відповідно до потреб доби [25]. Головне Управління експертних комісій також не підтримало законопроект, вважаючи його винятково ідеологічним підходом, який не враховує потенційних правових наслідків, пов'язаних із юридичним фактом визнання України правонаступницею УНР, а також не узгоджується із нормами конституційного законодавства України й міжнародного права, зокрема, правового регулювання правонаступництва держави й міжнародно-правового режиму окупації [2]. А. Ю. Іванова (А. Y. Ivanova) також відмічає, що за межами регулювання законодавства залишається значне нашарування факторів, які не стосуються безпосередньо категорії правонаступництва, водночас важливим для історичної пам'яті українського народу як речі світоглядного порядку. «Для включення нашарування не тільки до наукового, але й офіційного контексту, – декларує авторка, – необхідно визнати історико-культурну спадковість УНР та України на рівні принципів цінностей українського суспільства, а не змінювати юридичне правонаступництво України» [23]. Дослідниця вбачає вдалий приклад вирішення питання у преамбулах конституцій низки інших пострадянських держав, у тому

числі і країн Балтії [23]. Саме тому з розгляду вступних частин основних законів країн Балтії авторка статті вважає доцільним розпочати виклад матеріалу щодо правонаступництва Балтійських країн

Правонаступництво Латвії, Литви, Естонії, його особливості та наслідки

У преамбулі Конституції Латвійської Республіки від 4 травня 1990 р. – 6 липня 1993 р. наголошується: «Латвійська держава, проголошена 18 листопада 1918 р., створена шляхом об'єднання історичних латиських земель на підставі непохитної волі латиської нації та її невід'ємного права на самовизначення, щоб гарантувати існування та розвиток латиської нації, її мови й культури на протязі століть, забезпечити свободу усього народу й кожної людини Латвії і сприяти добробуту. Народ Латвії відстояв свою державу у боротьбі за свободу. У вільно обраних Установчих зборах він закріпив державний устрій й встановив для себе Конституцію. Народ Латвії не визнавав окупаційних режимів, чинив їм опір й знову здобув свободу, відновивши державну незалежність 4 травня 1990 р. на підставі безперервності державності. Народ Латвії шанує тих, хто боровся за його свободу, зберігає пам'ять жертв чужої влади, засуджує комуністичний та нацистський тоталітарні режими та їх злочини. Ідентичність Латвії у культурному просторі Європи з давніх-давен формується латиськими й литовськими традиціями, латиською життєвою мудрістю, загальнолюдськими та християнськими цінностями <...> Латвія, усвідомлюючи, що вона складає рівноцінну частину міжнародної спільноти, захищає державні інтереси і сприяє стійкому і демократичному розвитку єдиної Європи у світі» [46].

Преамбула Конституції Литовської Республіки 1992 р. також декларувала: «Литовський народ, який багато століть тому створив Литовську державу, формуючи її правовий фундамент на Литовських Статутах і Конституціях Литовської Республіки, століттями рішуче захищав свою свободу та незалежність, зберіг свій дух, рідну мову, писемність та звичаї, втілюючи природне право людини і Народу вільно жити і творити на землі своїх батьків і пращурів – у незалежній Литовській державі, радіючи за національну згоду на землі Литви, прагнучи до відкритої, справедливо, гармонічної громадської та правової держави, волею громадян відродженої Литовської держави приймає і проголошує дану КОНСТИТУЦІЮ» [47].

Конституція Естонської Республіки 1992 р. у вступній частині декларувала, що «Народ Естонії, висловлюючи непохитну віру і тверду волю зміцнювати і розвивати державу, яка створена неминучим правом державного самовизначення народу Естонії і проголошена 24 лютого

1918 р., всенародним голосуванням 28 червня 1992 року прийняв на основі статті 1 Основний Закон, що вступив в силу у 1938 р., наступну Конституцію...» [48]. Тим самим Конституції країн Балтії не тільки проголосили правонаступництво суверенних республік, як існували до окупації Радянською армією у 1940 р., але й обґрунтували цю акцію.

Досягненню Латвією, Литвою та Естонією означених результатів сприяли перші масові виступи етнічно-сепаратистського характеру в країнах Балтії, які отримали назву «Співаюча (пісенна) революція», що витікали із романтичних ідеалів національного відродження. Паралельно з цим представники національних еліт розповсюджували ідеї про штучно перерваний процес розвитку прибалтійських держав їх окупацією Радянським Союзом у 1940 р. «Співаюча революція» представляла собою серію мирних акцій протестів у республіках у 1988–1991 рр., головною метою яких було відновлення державного суверенітету Латвії, Литви та Естонії. 11 вересня 1988 р., у ході музикального фестивалю «Пісні Естонії», на Пісенному полі Таллінна зібралось близько 300 000 осіб, складаючи майже третину населення республіки. 23 липня 1989 р. було створено живий ланцюг із людей на відстані 600 км: Таллінн-Рига-Вільнюс [49]. «Співаюча революція» насамперед стосувалась Естонії і Латвії. У Литві ж визначальну роль у боротьбі за відновлення суверенітету відігравав у 1988–1990 рр. «Саюдис» – «Рух» (Литовський рух за перебудову – ЛРП). Саюдис складався із вчених, письменників, поетів, акторів, інших представників технічної та гуманітарної інтелігенції. На піднаступствах та в установах діяли групи підтримки ЛРП. 16 лютого 1989 р. керівництво ЛРП проголосило головною метою рух за відокремлення Литви від СРСР. На виборах 26 березня 1989 р. депутатів СРСР із 422 виділених Литовській РСР мандатів 36 дісталось кандидатам Саюдису. Зїзд народних депутатів СРСР був визначений прагненням Литви до незалежності та виявлення сутності пакту Молотова-Ріббентропа 23 серпня 1939 р. На виборах до Верховної Ради Литовської РСР 24 лютого 1990 р. кандидати Саюдису отримали 101 мандат із 141 [50]. На першому ж засіданні знову обраної Верховної Ради 11 березня 1990 р. був прийнятий «Акт відновлення незалежності Литви». Він проголошував «Виражаючи волю Народу, Верховна Рада Литовської Республіки постановляє й урочисто проголошує, що відновлюється здійснення суверенних прав литовської держави, знищених чужою силою в 1940 р., й віднині Литва є незалежною державою». Акт декларував наступність держави та її одностайність із створеною у 1918 р. незалежною Литовською Республікою, закріпив положення про територіальний суверенітет і цілісності держави: «Територія Литовської держави є цілісною і неділимою, на ній не діє конституція іншої держави». Акт проголошував вірність Литовської Республіки загально визнаним прин-

ципам міжнародного права [50]. 18 березня 1990 р. був обраний новий склад Латвійської РСР, який прийняв 4 травня 1990 р. Декларацію про відновлення незалежності Латвійської Республіки. В ній проголошувалось: «1. Визнати пріоритет міжнародного права над нормами державного права, засудити пакт про ненапад між СРСР та Німеччиною від 23 серпня 1939 р. і наступну ліквідацію незалежності Литви 17 липня 1940 р.; 2. Скасувати дію декларації від 21 липня 1940 р. про входження Латвії до складу СРСР; 3. Відновити Конституцію незалежної Латвії 1922 р. й встановити офіційну назву Латвійської держави – «Латвійська Республіка», скорочено – «Латвія» [51].

Верховна Рада Естонської РСР ще 16 листопада 1988 р. проголосила суверенітет Естонії, підкреслюючи, що носієм верховної влади у республіці є Верховна Рада Естонської РСР, а її законодавчі акти стоять вище законів СРСР. Це виявилось першим кроком до відновлення суверенітету і було підтверджено постановою того ж органу 20 серпня 1991 р. «Про державну незалежність Естонії» [52].

Керівництво країн Балтії чітко усвідомлювало, що збереження досягнутих результатів у боротьбі за національну незалежність та правонаступність республік, окупованих у 1940 р., є можливим за вступу до НАТО та ЄС. Для країн Балтії вступ до НАТО складав одну із основних задач євроатлантичної інтеграції. За висловом В. В. Воротнікова (V. V. Vorotnikov), «він відповідає запитам політичних еліт і віктимізованої громадської свідомості щодо забезпечення безпеки, дозволяє елітам т.ц.ю вати свої країни на форпост проти Росії». На його ж думку, особливу актуальність тема членства країн Балтії в НАТО набула в умовах «української кризи» [22]. Не менш важливим для Латвії, Литви й Естонії виявилось і членство в ЄС. Після півстолітнього розвитку цих країн поза західноєвропейською моделлю ринкової економіки на протязі 10 років вони здійснили перехід від планової соціалістичної економіки до ринкової, від соціалістичного політичного устрою до європейської демократії парламентського типу та правової держави, здійснили реформи у державній системі відповідно до норм ЄС. «Латвія, Литва та Естонія, вступаючи в ЄС і НАТО, не тільки вирішували проблему своєї безпеки, – констатував А. Н. Ситін (A. N. Sytin), – вони переорієнтували свою політику у західному напрямку, максимально дистанціюючись від радянського минулого й усього, що тією чи іншою мірою пов'язувало їх із Росією» [21]. Країни Балтії у своїх Законах про громадянство [53, ст. 1, ст. 17 п. 1.1; 54, ст. 2] серед підстав для набуття громадянства за територіальним походженням не вказують народження чи постійного проживання на своїх територіях до 1991 р., а лише до червня 1940 р., на відміну від України [55, т. 8]. Це показує, що вибір виниклою держа-

вою одного із двох варіантів правонаступності визначається готовністю до неї еліти і її підтримки збоку народу, і від цього вибору залежать спрямованість, зміст і наслідки майбутнього розвитку держави.

Таким чином, країни Балтії, на відміну від України, боролись за суверенітет і наступність республік, які існували до їх окупації 1940 р., ще до розпаду СРСР та до прийняття нових конституцій. Одночасно у боротьбі за досягнення мети здійснювалось об'єднання національних еліт, народу і вищих законодавчих органів.

Висновки

Здобуття незалежності Україною та країнами Балтії поставило їх перед необхідністю обрання правонаступності – радянських чи дорадянських республік. Україна, проігнорувавши УНР, успадкувала УРСР. Конституції ж СРСР та республік 1918–1978 рр. виявилися фіктивними – не основними законами, а партійними програмами здійснення світової пролетарської революції. Незначна частина населення намагалась протестувати проти гальмування соціально-політичного прогресу із зростаючою потужністю, про що яскраво свідчать три «Майдани». Злиття номенклатурної та професійної злочинності обумовило розквіт корумпованих владних структур усіх рівнів, руйнування економіки та державності, постійно зростаючу убогість населення та його різке скорочення, втрату Криму та війну в Донбасі. Лише через 27 років після набуття незалежності до Верховної Ради був внесений законопроект про наступність УНР, який був відхилений. Держави Балтії, навпаки, на відміну від України, віддали перевагу правонаступництву республік, що існували до їх радянської окупації у 1940 р., боролись за неї, починаючи від 1988 р., поєднуючи її з боротьбою за незалежність, яку ініціювали національні еліти і підтримував народ. Вони усвідомлено відобразили її в нових Конституціях, стали членами ЄС та НАТО, огородивши себе від реально можливої агресії, здійснили визнане Заходом державне будівництво відповідно до сучасних стандартів, вибудували нову політичну інфраструктуру, багатопартійну систему і відповідний правовий режим, забезпечивши можливість розвитку на принципах європейських цінностей. Латвія, Литва та Естонія перейшли від планової соціалістичної до ринкової економіки в умовах глобального світового ринку, складовою частиною якого є ринок ЄС, продемонстрували послідовність та цілеспрямованість у досягненні основних цілей стратегічного характеру завдяки наявності патріотично і демократично налаштованої еліти і, що украй важливо, в умовах функціонування не фіктивних, а реальних конституцій, проголошуваних принципи яких цілковито відповідають фактам їх практичної реалізації. У країнах Балтії «співочі революції» проходили до набуття незалежності й охоплювали проблему

правонаступності. В Україні ж «Майдани» мали місце після Декларації про державний суверенітет і питання правонаступності не зачіпали.

Отже, особливістю правонаступності України виявилось правонаступництво УРСР, а її особливістю нездатність вирішувати стратегічних задач внутрішньополітичного і зовнішньополітичного характеру, які висувались новим часом. Особливістю ж правонаступності країн Балтії було успадкування республік, які існували до окупації 1940 р., що створило передумови успішного вирішення стратегічних задач внутрішньополітичного й зовнішньополітичного спрямування.

Список використаних джерел

- [1] Тягнибок О. Україна – правонаступниця УНР. Проект закону. *Українська правда. Блоги*. 2018. 22 січ. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/tiahnybok/5a65f7a43a75a/> (дата звернення: 11.01.2022).
- [2] Висновок на проект Закону України «Про правонаступництво України щодо Української Народної Республіки», реєстр № 7521 від 22.01.2018 р. *Liga360*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/XH5SX00A> (дата звернення: 11.01.2022).
- [3] Максимов С. І., Сатохіна Н. І. Верховенство права та надзвичайний стан: генезис проблеми. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. Т. 28, № 2. С. 47–54. [https://doi.org/10.37635/jnalsu.28\(2\).2021.47-54](https://doi.org/10.37635/jnalsu.28(2).2021.47-54).
- [4] Карпачова Н. І. Сучасні виклики міжнародній безпеці та захисту прав людини (міжнародний та український контекст). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. Т. 28, № 2. С. 25–33. [https://doi.org/10.37635/jnalsu.28\(2\).2021.25-33](https://doi.org/10.37635/jnalsu.28(2).2021.25-33).
- [5] Колодій А. М., Колодій О. А. Види правотворчих повноважень українського народу. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. Т. 28, № 3. С. 36–46. [https://doi.org/10.37635/jnalsu.28\(3\).2021.36-46](https://doi.org/10.37635/jnalsu.28(3).2021.36-46).
- [6] Єрмолаєв В. М. М. Грушевський про установчу владу українського народу. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2020. Т. 27(4). С. 16–28. [https://doi.org/10.37635/jnalsu.27\(4\).2020.16-28](https://doi.org/10.37635/jnalsu.27(4).2020.16-28).
- [7] Barabash Y., Berchenko H. Freedom of Speech under Militant Democracy: The History of Struggle against Separatism and Communism in Ukraine. *Baltic Journal of European Studies*. 2019. 9(3). P. 3–24. <https://doi.org/10.1515/bjes-2019-0019>.
- [8] Nicoara O. Cultural Leadership and Entrepreneurship As Antecedents of Estonia's Singing Revolution and Post-Communist Success. *Baltic Journal of European Studies*. 2018. 8(2). P. 65–91. <https://doi.org/10.1515/bjes-2018-0016>.
- [9] Birka I., Lce A. Diasporic Politics and Defining Diaspora in Law: The Case of Latvia. *Baltic Journal of Law and Politics*. 2021. 14(1). P. 48–72. <https://doi.org/10.2478/bjlp-2021-0003>.
- [10] Странга А. Латвия в XX веке в контексте европейской истории. *Вестник Европы*. 2001. № 2. URL: <https://magazines.gorky.media/vestnik/2001/2/latviya-v-xx-veke-v-kontekste-evropejskoj-istorii.html> (дата обращения: 20.01.2021).
- [11] Miziunas R. J., Taagapera R. The Baltic States: years of dependence 1940–1990. London : C. Hurst & Co, 1993. 432 p.
- [12] Banionis J. Genocidas ir rezistencija. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras. Vilnius, 2002. 318 p.
- [13] Граф М. Эстония и Россия 1917–1991. Анатомия расставания. Таллин : Argo, 2007. 536 с.
- [14] Dreifelds J. Latvia in Transition. Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1996.

- [15] Hope H. *Interwar Stateshood Symbol and Reality Baltic States*. London : Palgrave Macmillan, a division of Macmillan Publishers limited, 1996.
- [16] Kruszewski Z. *Struggling with the communist legacy*. New York : Columbia University Press, 1998. 256 p.
- [17] Hidden J. W. *The Baltic Nations and Europe – Estonia, Latvia and Lithuania in the XX century*. London : Routledge, 1991. 238 p.
- [18] Rislakki J. *The case of Latvia: disinformation campaigns against small nation*. Amsterdam : Brill Rodopi, 2008. 316 p.
- [19] Lieven A. *The Baltic Revolution: Estonia, Latvia, Lithuania and the Path to Independence*. New-Haven : Yale Univ. Press, 1993. 504 p.
- [20] Бредихин А. В., Завадский В. Н. Основные направления внешней политики стран Балтии (1990-е – 2008 г.). *Вестник Донецкого национального университета. Серия Б: Гуманитарные науки*. 2009. Вып. 1. С. 103–110.
- [21] Сытин А. Н. Вступление в Евросоюз и новые внешнеполитические приоритеты стран Балтии. *Вестник Московского государственного областного университета. Серия: История и политические науки*. 2009. № 2. С. 143–149.
- [22] Воротников В. В. Страны Балтии в НАТО: итоги десятилетия. *Вестник МГИМО-Университета*. 2014. № 6(39). С. 9–17. <https://doi.org/10.24833/2071-8160-2014-6-39-9-17>.
- [23] Иванова А. Про правонаступництво, окупацію, культурно-історичну спадщину та деякі тенденції і недоліки вітчизняного законопроекткування. *Харківська правозахисна група. Інформаційний портал «Права людини в Україні»*. URL: <http://khp.org/1522912037> (дата звернення: 11.01.2022).
- [24] Дацюк С. XX століття: походження та спадкоємність України. *Українська правда. Блоги*. 2018. 17 квіт. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/5ad5ad453cfe4/> (дата звернення: 11.01.2022).
- [25] Чорноморець О. Український націоналізм і спадкоємність. *Правий сектор*. 2020. 2 лют. URL: <https://pravuysektor.info/oriyentyru/ukrayinskyu-nacionalizm-i-spadkoemnist> (дата звернення: 11.01.2022).
- [26] Папакин Г. Преемственность как вопрос вопросов. Относительно преемственности актов державотворчества 1917–1918 лет: субъективный анализ. *День. Day.kyiv.ua*. 2019. 10 янв. URL: <http://day.kyiv.ua/ru/article/istoriya-i-ya/preemstvennost-kak-vorvos-vorvosov> (дата обращения: 11.01.2022).
- [27] Шамсон Р. Т. Правопреемство государств: научно-практические аспекты. *Вестник РУДН. Юридические науки*. 2002. № 1. С. 76–80.
- [28] Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вольности УНР (29 квітня 1918 р.). *Хрестоматія з історії держави і права України*. Т. 2: Лютий 1917 р. – 1996 р. Київ : Ін Юре, 1997. С. 52–60.
- [29] Закон СРСР «Про розмежування повноважень між Союзом РСР і суб'єктами федерації (26 квітня 1990 р.). *Хрестоматія з історії держави і права України*. Т. 2: Лютий 1917 р. – 1996 р. Київ : Ін Юре, 1997. С. 680–684.
- [30] Декларація про державний суверенітет України. Ухвалена Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р. *Хрестоматія з історії держави і права України*. Т. 2: Лютий 1917 р. – 1996 р. Київ : Ін Юре, 1997. С. 685–689.
- [31] Постанова Верховної ради Української РСР «Про проголошення незалежності України» (24 серпня 1991 р.). *Хрестоматія з історії держави і права України*. Т. 2: Лютий 1917 р. – 1996 р. Київ : Ін Юре, 1997. С. 703.
- [32] Акт проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.). *Хрестоматія з історії держави і права України*. Т. 2: Лютий 1917 р. – 1996 р. Київ : Ін Юре, 1997. С. 703–704.

- [33] Про правонаступництво України : Закон України від 12.09.1991 р. № 1543-ХІІ. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12#Text> (дата звернення: 11.01.2022).
- [34] Конституційне право України / за ред. чл.-кор. НАН України В. Ф. Погорілка. 4-ге вид. Київ : Наук. думка, 2003. 733 с.
- [35] Конституция Российской Социалистической Федеративной Советской Республики. Москва : ВЦИК, 1918. 31 с.
- [36] Конституция (Основной Закон) Социалистической Советской Республики Белоруссии (1919). Утверждена постановлением I Всебелорусского Съезда Советов от 3 февраля 1919 года. URL: https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D0%B8%D1%8F_%D0%A1%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B9_%D0%A1%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B9_%D0%A0%D0%B5%D1%81%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B8_%D0%91%D0%B5%D0%BB%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%81%D1%81%D0%B8%D1%8F.
- [37] Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки (березень 1919 р.). *Хрестоматія з історії держави і права України*. Т. 2: Лютий 1917 р. – 1996 р. Київ : Ін Юре, 1997. С. 140–145.
- [38] Конституция Азербайджанской Социалистической Советской Республики. *Первая Конституция СССР (1924)*. Москва : Юриздат, 1948. С. 232–247.
- [39] Конституция Социалистической Советской Республики Армении (Основной закон). *Первая Конституция СССР (1924)*. Москва : Юриздат, 1948. С. 250–270.
- [40] Конституция Социалистической Советской Республики Грузии. *Первая Конституция СССР (1924)*. Москва : Юриздат, 1948. С. 274–293.
- [41] Конституция (Основной закон) Закавказской Социалистической Федеративной Советской Республики *Первая Конституция СССР (1924)*. Москва : Юриздат, 1948. С. 306–315.
- [42] Основний закон (Конституція) Союзу Радянських Соціалістичних Республік. *Хрестоматія з історії держави і права України*. Т. 2: Лютий 1917 р. – 1996 р. Київ : Ін Юре, 1997. С. 229–244.
- [43] Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки (1929). *Хрестоматія з історії держави і права України*. Т. 2: Лютий 1917 р. – 1996 р. Київ : Ін Юре, 1997. С. 273–287.
- [44] Конституція (Основний Закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік (1936 р.). *Хрестоматія з історії держави і права України*. Т. 2: Лютий 1917 р. – 1996 р. Київ : Ін Юре, 1997. С. 345–363.
- [45] Конституция СССР 7 октября 1977 г. Москва : Юр. лит., 1987. 174 с.
- [46] Конституция Латвийской Республики. *LATVIJAS VALSTS PREZIDENTS*. URL: <https://www.president.lv/ru/latviiskaya-respublika/konstituciya-latvii#gsc.tab=0> (дата обращения: 11.01.2022).
- [47] Конституция Литовской Республики. Вступила в силу 2 ноября 1992 г. (Принята гражданами Литовской Республики на референдуме 25 октября 1992 г. *LIETUVOS RESPUBLICOS SEIMAS*. URL: https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija_RU.htm (дата обращения: 11.01.2022).
- [48] Конституция Эстонской Республики. Принята на референдуме 28 июня 1992 г. *Конституционный суд Республики Армения*. URL: https://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/const/estonia/estoni-r.htm (дата обращения: 11.01.2022).
- [49] «Поющая революция» стала историей. *Молодежь Эстонии*. 2002. 21 авг. URL: <http://www.moles.ee/02/Aug/21/1-1.php> (дата обращения: 11.01.2022).

- [50] Senn, Alfred Erich. *Lithuania Awakening*. Berkeley : University of California Press, 1990. URL: <http://ark.cdlib.org/ark:/13030/ft3x0nb2m8/> (last accessed: 11.01.2022).
- [51] Декларация о восстановлении независимости Латвийской Республики. *Международный фонд социально-экономических и политологических исследований (Горбачев-фонд)*. URL: <https://www.gorby.ru/userfiles/latvia.pdf> (дата обращения: 11.01.2022).
- [52] Переломные годы. *ESTONICA. Энциклопедия об Эстонии*. URL: http://www.estonica.org/ru/История/1985-1991_гг_Восстановление_независимости/Переломные_годы/ (дата обращения: 11.01.2022).
- [53] Закон Литовской республики «О гражданстве» 17 сентября 2002 г. *LIETUVOS RESPUBLICOS SEIMAS*. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.282029?jfwid=5v2xfgyhu> (дата обращения: 11.01.2022).
- [54] Закон Латвийской Республики «О гражданстве». Принят 22 июля 1994 г. (в редакции закона от 09.05.2013). *Legislationline.org*. URL: https://www.legislationline.org/download/id/6597/file/Latvia_Citizenship_law_2013_ru.pdf (дата обращения: 11.01.2022).
- [55] Про громадянство України : Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III (в редакції від 06.06.2019 р. № 2743-VIII). *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 11.01.2022).

References

- [1] Tyagnybok, O. (2018, January 22). Ukraine is the successor of the Ukrainian People's Republic. Draft law. *Ukrainian Pravda. Blogs*. Retrieved from <https://blogs.pravda.com.ua/authors/tiahnybok/5a65f7a43a75a/>.
- [2] Opinion on the draft Law of Ukraine “On Succession of Ukraine in Relation to the Ukrainian People’s Republic”, register No. 7521. (2018, January 22). *Liga360*. Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/view/XH5SX00A>.
- [3] Maksymov, S.I., & Satokhina, N.I. (2021). Rule of law and state of exception: The genesis of the problem. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 28(2), 47-54. [https://doi.org/10.37635/jnalsu.28\(2\).2021.47-54](https://doi.org/10.37635/jnalsu.28(2).2021.47-54).
- [4] Karpachova, N.I. (2021). Modern challenges to international security and protection of human rights (International and ukrainian context). *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 28(2), 25-33. [https://doi.org/10.37635/jnalsu.28\(2\).2021.25-33](https://doi.org/10.37635/jnalsu.28(2).2021.25-33).
- [5] Kolodiy, A.M., & Kolodiy, O.A. (2021). Types of law-making powers of the Ukrainian people. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 28(3), 36-46. [https://doi.org/10.37635/jnalsu.28\(3\).2021.36-46](https://doi.org/10.37635/jnalsu.28(3).2021.36-46).
- [6] Ermolaev, V.M. (2020). M. Hrushevsky on the constituent power of the Ukrainian people. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 27(4), 16-28. [https://doi.org/10.37635/jnalsu.27\(4\).2020.16-28](https://doi.org/10.37635/jnalsu.27(4).2020.16-28).
- [7] Barabash, Y., & Berchenko, H. (2019). Freedom of Speech under Militant Democracy: The History of Struggle against Separatism and Communism in Ukraine. *Baltic Journal of European Studies*, 9(3), 3-24. <https://doi.org/10.1515/bjes-2019-0019>.
- [8] Nicoara, O. (2018). Cultural Leadership and Entrepreneurship As Antecedents of Estonia’s Singing Revolution and Post-Communist Success. *Baltic Journal of European Studies*, 8(2), 65-91. <https://doi.org/10.1515/bjes-2018-0016>.
- [9] Birka, I., & Lce, A. (2021). Diasporic Politics and Defining Diaspora in Law: The Case of Latvia. *Baltic Journal of Law and Politics*, 14 (1), 48-72. <https://doi.org/10.2478/bjlp-2021-0003>.

- [10] Stranga, A. (2001). Latvia in the 20th century in the context of European history. *Bulletin of Europe*, 2. Retrieved from <https://magazines.gorky.media/vestnik/2001/2/latviya-v-xx-veke-v-kontekste-evropejskoj-istorii.html>.
- [11] Miziunas, R.J., & Taagapera, R. (1993). *The Baltic States: Years of dependence 1940–1990*. London: Hurst & Company.
- [12] Banionis, J. (2002). *Genocide and Resistance. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras*. Vilnius.
- [13] Graf, M. (2007). *Estonia and Russia 1917-1991. Anatomy of a breakup*. Tallinn: Argo.
- [14] Dreifelds, J. (1996). *Latvia in Transition*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- [15] Hope, H. (1996). *Interwar Stateshood Symbol and Reality Baltic States*. London: Palgrave Macmillan, a division of Macmillan Publishers limited.
- [16] Kruszewski, Z. (1998). *Struggling with the communist legacy*. New York: Columbia University Press.
- [17] Hidden, J.W. (1991). *The Baltic Nations and Europe - Estonia, Latvia and Lithuania in the XX century*. London: Routledge.
- [18] Rislakki, J. (2008). *The case of Latvia: Disinformation campaigns against small nation*. Amsterdam: Brill Rodopi.
- [19] Lieven, A. (1993). *The Baltic Revolution: Estonia, Latvia, Lithuania and the Path to Independence*. New-Haven: Yale Univ. Press.
- [20] Bredikhin, A.V., & Zavadsky, V.N. (2009). The main directions of foreign policy of the Baltic countries (1990s - 2008). *Bulletin of Donetsk National University. Seriya B: Humanities*, 1, 103-110.
- [21] Sytin, A.N. (2009). Accession to the European Union and new foreign policy priorities of the Baltic states. *Bulletin of the Moscow State Regional University. A series of history and political science*, 2, 143-149.
- [22] Vorotnikov, V.V. (2014). The Baltic States in NATO: Results of the Decade. *MGIMO Review of International Relations*, 6(39), 9-17. <https://doi.org/10.24833/2071-8160-2014-6-39-9-17>.
- [23] Ivanova, A. (2018). On legal succession, occupation, cultural and historical heritage and some trends and shortcomings of domestic drafting. *Kharkiv Human Rights Group. Information portal «Human rights in Ukraine»*. Retrieved from <http://khpg.org/1522912037>.
- [24] Datsyuk, S. (2018, April 17). XX century: the origin and succession of Ukraine. *Ukrainian Pravda. Blogs*. Retrieved from <https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/5ad5ad453cfe4/>.
- [25] Chornomorets, O. (2020, February 2). Ukrainian nationalism and continuity. *Right sector*. Retrieved from <https://pravyysektor.info/oriyentyry/ukrayinskyy-nacionalizm-i-spadkoyemnist>.
- [26] Papakin, G. (2019, January 10). Continuity as a matter of questions. Regarding the continuity of the acts of state creation in 1917-1918: a subjective analysis. *Day. day. kyiv.ua*. Retrieved from <http://day.kyiv.ua/ru/article/istoriya-i-ya/preemstvennost-kak-vopros-voprosov>.
- [27] Shamson, R.T. (2002). Succession of states: scientific and practical aspects. *RUDN Bulletin. Legal sciences*, 1, 76-80.
- [28] Constitution of the Ukrainian People's Republic (Statute on the state system, rights and freedoms of the UPR, April 29, 1918. (1997). In *Textbook on the history of the state and law of Ukraine. Vol. 2. February 1917-1996* (pp. 52-60). Kyiv: In Jure.
- [29] Law of the USSR «On the delimitation of powers between the USSR and the subjects of the federation». April 26, 1990. (1997). In *A textbook on the history of the state and law of Ukraine. Vol. 2. February 1917–1996* (pp. 680-684). Kyiv: In Jure.

- [30] Declaration of State Sovereignty of Ukraine. (1997). Approved by the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR on July 16, 1990. In *A textbook on the history of the state and law of Ukraine. Vol. 2. February 1917-1996* (pp. 685-689). Kyiv: In Jure.
- [31] Resolution of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR «On the Proclamation of Independence of Ukraine», August 24, 1991. (1997). In *Reader on the History of the State and Law of Ukraine. Vol. 2. February 1917-1996* (p. 703). Kyiv: In Jure.
- [32] Act of Proclamation of Independence of Ukraine, August 24, 1991. (1997). In *Reader on the history of the state and law of Ukraine. Vol. 2. February 1917-1996* (pp. 703-704). Kyiv: In Jure.
- [33] Law of Ukraine No. 1543-XII «On Succession of Ukraine». (1991, September). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12#Text>.
- [34] Pogorilko V.F. (Ed.). (2003). *Constitutional law of Ukraine*. 4th ed. Kyiv: Naukova dumka.
- [35] Constitution of the Russian Socialist Federative Soviet Republic. (1918). Moscow: All-Russian Central Executive Committee.
- [36] Constitution (Basic Law) of the Socialist Soviet Republic of Belarus (1919). Approved by the resolution of the First All-Belarusian Congress of Soviets of February 3, 1919. Retrieved from https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D0%B8%D1%8F_%D0%A1%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B9_%D0%A1%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B9_%D0%A0%D0%B5%D1%81%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B8_%D0%91%D0%B5%D0%BB%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%81%D1%81%D0%B8%D1%8F.
- [37] Constitution of the Ukrainian Socialist Soviet Republic, March 1919. (1997). In *Reader on the history of the state and law of Ukraine. Vol. 2. February 1917-1996* (pp. 140-145). Kyiv: In Jure.
- [38] Constitution of the Azerbaijan Socialist Soviet Republic. (1948). In *First Constitution of the USSR (1924)* (pp. 232-247). Moscow: Yurizdat.
- [39] Constitution of the Socialist Soviet Republic of Armenia (Basic Law). (1948). In *First Constitution of the USSR (1924)* (pp. 250-270). Moscow: Yurizdat.
- [40] Constitution of the Socialist Soviet Republic of Georgia. (1948). In *First Constitution of the USSR (1924)*. (pp. 274-293). Moscow: Yurizdat.
- [41] Constitution (Basic Law) of the Transcaucasian Socialist Federative Soviet Republic. (1948). In *First Constitution of the USSR (1924)* (pp. 306-315). Moscow: Yurizdat.
- [42] Basic Law (Constitution) of the Union of Soviet Socialist Republics (1997). In *Textbook on the History of the State and Law of Ukraine. Vol. 2. February 1917-1996* (pp. 229-244). Kyiv: In Jure.
- [43] Constitution of the Ukrainian Socialist Soviet Republic, 1929. (1997). In *Textbook on the history of the state and law of Ukraine. Vol. 2. February 1917-1996* (pp. 273-287). Kyiv: In Jure.
- [44] Constitution (Basic Law) of the Union of Soviet Socialist Republics, 1936. (1997). In *Reader on the history of the state and law of Ukraine. Vol. 2. February 1917-1996* (pp. 345-363). Kyiv: In Jure.
- [45] Constitution of the USSR on October 7, 1977. (1987). Moscow: Yur. Lit.
- [46] Constitution of the Republic of Latvia. (2020). *LATVIJAS VALSTS PREZIDENTS*. Retrieved from <https://www.president.lv/ru/latviiskaya-respublika/konstituciya-latvii#gsc.tab=0>.
- [47] Constitution of the Republic of Lithuania. (2004). Entered into force on November 2, 1992. Adopted by the citizens of the Republic of Lithuania in a referendum on

- October 25, 1992. *LIETUVOS RESPUBLICOS SEIMAS*. Retrieved from https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija_RU.htm.
- [48] Constitution of the Republic of Estonia. (1992). Adopted by referendum on June 28, 1992. *Constitutional Court of the Republic of Armenia*. Retrieved from https://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/estonia/estoni-r.htm.
- [49] The Singing Revolution has become history. (2002, August 21). *Youth of Estonia*. Retrieved from <http://www.moles.ee/02/Aug/21/1-1.php>.
- [50] Senn, Alfred Erich. (1990). *Lithuania Awakening*. Berkeley: University of California Press. Retrieved from <http://ark.cdlib.org/ark:/13030/ft3x0nb2m8/>.
- [51] Declaration on the Restoration of Independence of the Republic of Latvia. (1990). In *International Foundation for Socio-Economic and Political Research (Gorbachev Foundation)*. Retrieved from <https://www.gorby.ru/userfiles/latvia.pdf>.
- [52] Pivotal years. (2010). In *ESTONICA. Encyclopedia about Estonia*. Retrieved from http://www.estonica.org/ru/История/1985-1991_гг_Восстановление_независимости/Переломные_годы/.
- [53] Law of the Republic of Lithuania on Citizenship 17 September 2002 (2002). *LIETUVOS RESPUBLICOS SEIMAS*. Retrieved from <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.282029?jfwid=5v2xfgyhu>.
- [54] Law of the Republic of Latvia «On Citizenship». (2013). Adopted on July 22, 1994. As amended by the law of May 9, 2013. *Legislationline.org*. Retrieved from https://www.legislationline.org/download/id/6597/file/Latvia_Citizenship_law_2013_ru.pdf.
- [55] Law of Ukraine No. 2235-III «On Citizenship of Ukraine». (2001, January). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>.

Олена Володимирівна Зінченко

докторка історичних наук, професорка

доцентка кафедри міжнародного приватного права та порівняльного правознавства

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

61024, вул. Пушкінська, 77, Харків, Україна

e-mail: lenazin@ukr.net

ORCID 0000-0001-6083-8727

Olena V. Zinchenko

Doctor of History, Professor

Associate Professor of the Department of Private International Law and Comparative Law

Yaroslav Mudryi National Law University

61024, 77 Pushkinska Str., Kharkiv, Ukraine

e-mail: lenazin@ukr.net

ORCID 0000-0001-6083-8727

Рекомендоване цитування: Зінченко О. В. Правонаступництво України і країн Балтії: порівняльний аналіз. *Теорія і практика правознавства*. 2022. Вип. 1 (21). С. 100–121. <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2022.21.260037>.

Suggested Citation: Zinchenko, O.V. (2022). Succession of Ukraine and the Baltic States: Comparative Analysis. *Theory and Practice of Jurisprudence*, 1(21), 100-121. <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2022.21.260037>.

Стаття надійшла / Submitted: 03.02.2022

Доопрацьовано / Revised: 25.03.2022

Схвалено до друку / Accepted: 21.06.2022

Опубліковано / Published: 28.06.2022